

**Oponentský posudek na diplomovou práci předloženou k obhajobě na Katedře psychologie FF UK
v červnu 2020**

Téma diplomové práce: Psychologické souvislosti umírání blízkého člověka u mladých dospělých

Autor práce: Bc. Michal Pikola

Vedoucí práce: PhDr. Hedvika Boukalová, Ph.D.

Diplomand předkládá k posouzení diplomovou práci v rozsahu 118 stran (včetně seznamu literatury), následuje seznam tabulek, grafů a zkratk, ve dvou přílohách jsou dotazníky používané pro výzkumnou část. V úvodu posudku je nezbytné ocenit zvolené téma, které má tendence být v dnešní společnosti potlačováno. Častěji hovoříme o štěstí, spokojenosti, lásce, úspěchu, apod., je proto pochopitelné, že téma umírání, smrti, a tedy konečnosti, do tohoto pozitivního konceptu plně nezapadá. Smrt je nedílnou součástí životů všech lidí na naší planetě, nevyhýbá se nikomu, ačkoliv přání nesmrtelnosti se objevovalo od pradávna a je součástí různých literárních děl, pohádek, filozofických úvah.

Jak sám autor ve své práci uvádí, smrt bývá tématem různých náboženství, která se ale smrtí zabývají více ve filozofických souvislostech. Tématem této práce není „pouze“ smrt, ale pozornost se zaměřuje především na proces umírání, který může mít pro pozůstalé výrazný vliv na vyrovnání se se ztrátou blízké osoby.

V rámci literárně přehledové části se autor ve třech hlavních kapitolách věnoval vybranému tématu. V první kapitole nazvaná „Smrt a umírání“ představuje různé pohledy na tuto problematiku. Ačkoliv se jedná o náročnější téma, oceňuji, že autor k němu přistupuje citlivě, ale přitom racionálně a vědecky, uchopuje své téma z různých úhlů a propojuje jednotlivé teorie a pohledy týkající se smrti a umírání. Poukazuje na faktory a vlivy, které mohou proces umírání „zkvalitnit“, odkazuje se na použité literární zdroje a výzkumné studie. Spojení „kvalitní umírání“, „dobrá smrt“ mohou znít zvláště, ale v kontextu celého textu mě tyto přívlastky nijak nerušily, ba naopak. Naopak jiná, poněkud lidovější spojení či slovní vaty, např. „normální pocity“ /str.21/, „smrt, které předchází nějaké období umírání“ /str. 52/, „vlastně“ (str. 21, 23, 43..) mohou vědecké práci ubírat na odborné kvalifikovanosti.

V druhé kapitole, která si klade za cíl „propojit dostupné poznatky o wellbeingu a copingových strategiích u mladých dospělých v situacích, při nichž zažili smrt nebo umírání blízkých“, se autor věnuje různým fenoménům a tématům, které s tématem DP nepochybně velmi úzce souvisí (vymezení období mladé dospělosti, wellbeing, copingové strategie, truchlení, resilience). Autor zde zpracovává a uvádí výsledky studií věnovaných popisovaným fenoménům, ale informace nejsou vždy zcela koherentní, od tématu např. resilience při vyrovnávání se smrtí a umíráním se náhle dostáváme k resilienci u vysokoškolských studentů ve vztahu k motivaci ve studiu a následně se vrací opět k tématu smrti. Nepřesnosti vnímám také v samotném vymezení období mladé dospělosti z pohledu vývojové psychologie. V některých částech /str.28/ autor spojuje mladou dospělost s adolescencí, odkazuje se na práci Thorové (2015), ovšem toto spojení není zcela přesné a je vytrženo z kontextu, neboť adolescenci Thorová definuje jako období pozdního dětství (12/13-19 let) a období mladé dospělosti vymezuje věkovou hranicí 20-35 let, jak autor později sám v práci uvádí.

Ve třetí kapitole autor neopomíná oblast paliativní péče, která se zabývá provázením v závěrečné etapě života u lidí v terminálním stadiu onemocnění. Srovnává paliativní péči u nás i v zahraničí a zamýšlí se v tomto kontextu nad možnostmi psychologické i praktické podpory blízkých osob, které jsou s umírajícím v kontaktu.

Zatímco v teoretické části autor z větší části používá odborný jazyk a pracuje s odbornými zdroji, v empirické části je náhle znatelný rozdíl v jazyce, v odborné terminologii i ve větším množství formálních i stylistických nepřesností, překlepů. Před samotnou realizací výzkumného záměru proběhla pilotní studie cílená na optimalizaci dotazníku, který autor vytvořil a pro účely svého výzkumu používá. Odpovědi respondentů zpracovává převážně kvalitativně a třídí je do dílčích kategorií. V této souvislosti vyvstává otázka, **na základě jakých kritérií se autor rozhodl pro definování jím uvedených kategorií? Hodnotil a kategorizoval odpovědi v dotaznících autor sám nebo byly posuzovány jinou osobou pro zvýšení objektivity? Bylo by možné na základě podrobnější analýzy některé kategorie sloučit?**

Cílem empirické části je prozkoumat jakými způsoby se mladí dospělí vyrovnávají s umíráním blízké osoby z hlediska osobního wellbeingu a využívaných copingových strategií. Ocenila bych, kdyby zde autor zmínil teoretická východiska, výsledky jiných studií věnovaných této oblasti. Stejně tak v závěrečné diskusi a reflektování výsledků se autor věnuje možným zdůvodněním výsledků, ale cenné by bylo nejen vlastní zamyšlení, ale také srovnání s jinými podobně orientovanými studiemi.

Ve výzkumné části shledávám větší množství metodologických nedostatků, které by se ve vědecké práci tohoto typu vyskytovat neměly. Např. při popisu výzkumného souboru považuji za nedostatečnou informaci, že 44 osob bylo z finální analýzy vyloučeno z „několika důvodů“. Následně jsou důvody v textu zmíněny, ale text působí zmateně a nesrozumitelně. Autor uvádí, že některé odpovědi respondentů byly „zjevně nevěrohodné“ – jak lze toto s jistotou tvrdit? Některé dotazníky byly vyloučeny i proto, že respondenti právě provázeli umírajícího, ovšem v úvodní instrukci k vyplnění dotazníku je toto umožněno. I s ohledem na náročnost dotazníku (emoční zátěž, délka trvání vyplnění) považuji tento přístup za neetický. Také neosobní až mírně žoviální oslovení „Zdravím“ v úvodní instrukci působí v kontextu daného tématu nepatřičně. Autor využívá dotazník, který je kompilací různých metod – překlad dotazníku QODD, SVF-78, položky, které zařadil autor sám na základě pilotní studie a prostudování odborné literatury. V empirické části pouze výjimečně najdeme odkaz na jiné studie, literární zdroje. Práci by prospělo, kdyby autor propojil informace uvedené v literárně přehledové části s výsledky svého výzkumu. Např. při zamyšlení nad možným důvodem zvýšeného wellbeingu po smrti blízké osoby autor uvádí jako možný předpoklad, že smrt po období umírání poskytuje pocit úlevy, považuje toto zjištění za „neintuitivní“, přičemž v teoretické části své diplomové práce o tomto aspektu pojednává. Některé zmiňované nedostatky autor sám reflektuje v diskusi, ale i zde velkou část věnuje náročnosti dotazníku (emočně náročné téma, délka dotazníku, forma administrace), méně dalším nežádoucím proměnným, které mohou být limitující.

Téma práce považuji za užitečné. Pečlivě je zpracována literárně přehledová část, kterou hodnotím kladně. Autor zde čerpá z množství aktuálních literárních zdrojů. Empirická část je o poznání slabší s větším množstvím nepřesností a závažnějších metodologických nedostatků (viz výše). Oceňuji autorův záměr i odvalu zpracovat toto intimní a emočně náročné téma, jeho práce přináší nesporně zajímavé poznatky, které mohou být inspirativní pro další výzkum v této oblasti. Autor se snažil

postihnout několik aspektů vyrovnávání se s umíráním a smrtí blízké osoby, ale v tomto případě se domnívám, že kvantita (pilotní studie, množství hypotéz i výzkumných okruhů, náročnost dotazníku) je na úkor kvality. Výzkumná část celkově působí chaoticky, zdá se, že autor nevěnoval dostatek pozornosti korekci textu a odborné terminologii i celkové formální úpravě, což výrazně snižuje kvalitu odvedené práce.

Otázky a podněty k obhajobě:

Ověřil autor psychometrické vlastnosti finální verze svého dotazníku?

Proč se autor rozhodl zařadit do výzkumného souboru i respondenty, kteří svou zkušenost s umíráním a smrtí blízké osoby hodnotili retrospektivně? Jak může ovlivnit výsledek výzkumu doba, která uplynula od tohoto stresujícího zážitku? Při analýze výsledků byly některé dotazníky z tohoto důvodu vyřazeny, ale v kritériích výběru výzkumného souboru nebyl tento aspekt explicitně zmíněn.

Rozdíly jsou také v četnosti kontaktu blízké osoby s umírajícím (od každodenního kontaktu po kontakt méně než 1x měsíčně). Věnoval autor pozornost i této proměnné, která výsledky výzkumu může ovlivňovat?

Na str. 54 autor popisuje jednotlivé fenomény, kterými se bude ve své práci zabývat. Lze životní spokojenosti, objemu pozitivních resp. negativních emocí, eudaimonickou pohodu... zjistit na základě jedné položky v dotazníku?

Jak se autor – po prostudování různých poznatků na základě rešerše odborných zdrojů – dívá na diagnózu „Prolongované truchlení“ v DSM 5?

Dotazník Quality of Dying and Death Questionnaire existuje také varianta pro umírající. Zamýšlel se autor nad etickou stránkou použití tohoto dotazníku a možnou administrací?

Umírání a smrt v tomto věku mohou být pro mladé dospělé traumatizující zkušenosti a vést k rozvoji posttraumatického syndromu. Autor hovoří o resilienci, wellbeingu i copingových strategiích, které umožňují vyrovnání se se stresovou situací, kterou úmrtí blízké osoby nepochybně je. Bylo by dle autora možné v této souvislosti hovořit také posttraumatickým růstu?

Dá se diskutovat o tvrzení, že lidé v období mladší dospělosti již mají „**běžně několik různých zkušeností**“ s umíráním a smrtí blízkých osob, ať už se jedná o příbuzné či jiné blízké. Můžeme předpokládat, že mladí dospělí se již se smrtí ve svém životě setkali, ale zda je to běžné a zda mají za sebou několik zkušeností, je otázkou.

Práci doporučuji k obhajobě, ale s ohledem na větší množství výhrad zejména k metodologické části navrhuji hodnocení dobře.